

A műtárgymásolatok népszerűsége a műfaj 18–19. századi virágzása után a 20. század elején – részben az eredetiségkultusz megerősödésével, részben a tömegturizmus terjedésével és a fényképezés fejlődésével párhuzamosan¹ – csökkenni kezdett, sok kollekció raktárba került vagy elpusztult. A műtárgymásolatok iránti érdeklődés a 20. század utolsó évtizedeiben élénkült meg ismét. Európában számos régi gyűjteményt állítottak helyre, katalogizáltak, rendeztek digitális adatbázisba és mutattak be a nagyközönségnek, s régi másolatok vásárlásával, beszerzésével új gyűjteményeket is hoztak létre. A másolatok iránti érdeklődés növekedésében számos tényező játszott közre. Azokban az esetekben, amikor jelentős sérülések következtek be az eredeti műalkotásban (légszennyezés, helytelen restaurálás), vagy elpusztultak (háborús károk, tűzvészek), a rájuk maradt másolatok felbecsülhetetlen szerepet játszanak a szakemberek – tudósok, restaurátorok – számára az eredeti művek kutatásában. Megindult ugyanakkor keletkezésük, történetük és egykori recepciójuk tudományos vizsgálata is. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a másolatok fontos információkat szolgáltatnak koruk művészet- és történelemszemléletéről, ízléséről, a stíluspreferenciák változásáról, az elmúlt idők gyűjtéstörténetéről, művelődésszervezéséről, műkereskedelméről, a múzeumi, műemlékvédelmi és művészkutatási intézményrendszer működéséről.² A másolatgyűjtemények tudományos feldolgozásában, újraélesztésében úttörő szerepet játszott – többek között – a londoni Victoria and Albert Museum, a dán Nemzeti Galéria (Statens Museum for Kunst, Koppenhága), az oxfordi Beazley Archive és az Ashmolean Museum vagy a berlini múzeum egykori gipszgyűjteményének megmaradt anyagát rekonstruáló, 1988-ban megnyitott Abguss-Sammlung Antiker Plastik (Berlin-Charlottenburg, Freie Universität).

A helyreállított, a nagyközönség által ismét megtekinthetővé tett másolatgyűjteményeknek a tudományos funkció mellett jelentős oktatási, múzeumpedagógiai, közművelődési szerepük is van, hiszen – éppúgy, mint a 19. századi múzeumi gyakorlatban – lehetővé teszik, hogy a diákok és a múzeumlátogatók egy helyen, egymással összehasonlítva tanulmányozzák különböző korszakok, illetve egy-egy történelmi időszak eltérő helyeken található műalkotásainak formai sajátosságait. A ma már

1 Bilbey – Cribb 2007, 171; *Plaster Casts* 2010, 1; Bilbey – Trusted 2010, 169.
2 Ezzel ellentétben – de inkább kivételnek tekinthető – tendenciát jelez, hogy 2006-ban a New York-i Metropolitan Museum of Art értékesítette 19. századi, egykor a múzeum büszkeségének számító, több mint 2500 darabból álló gipszmásolat-gyűjteménye maradványait. *Plaster Casts* 2010, 1.

gyakran 150–200 éves másolatokat ugyanakkor régiségük miatt – a 19. századi műtárgyfényképekhez hasonlóan³ – egyre inkább saját jogukon, autonóm műalkotásokként is értékeljük.

A műtárgymásolatok iránti érdeklődés erősödését jelezte a párizsi központú Association Internationale pour la Conservation et le Promotion des Moulages (International Association for the Conservation and the Promotion of Plaster Cast Collections) megalakulása 1987-ben.⁴ A másolatgyűjteményekkel való tudományos foglalkozást koordináló szervezet számos nemzetközi konferenciát rendezett a témában, ezek közül az első 1987-ben Párizsban volt. Weboldalukon, mely nemzetközi fórumot kínál a másolatgyűjtemények kutatóinak, közzéteszik a friss szakirodalmat, a konferenciák, kiállítások híreit. A honlap tartalmazza számos egyetemi, múzeumi, művészeti akadémiai stb. gyűjtemény (jelenleg több mint 200) adatát és – ahol már létrehozták – szöveges és képi adatbázisait. A téma iránti nemzetközi érdeklődést nemcsak az utóbbi évek tematikus konferenciái jelzik,⁵ hanem az is, hogy a műtárgymásolatok kérdésével az Association of Art Historians 2011. évi konferenciájának szekciótülésén is foglalkoztak,⁶ s hogy a műtárgy-reprodukció lesz az egyik témája a CIHA 2016-ban Pekingben megrendezésre kerülő 34. konferenciája 2. szekciójának

3 Vö.: Papp 2010.

4 www.plastercastcollection.org. Számos másolatgyűjtemény online adatbázisa érhető el a Friends of the Royal Cast Collection, Copenhagen honlapjáról (www.gipsen.dk) is.

5 *Plaster Casts. Making, Collecting, and Displaying from Classical Antiquity to the Present*. Possagno 2006; *Symposium: Plaster Casts, Sculpture with a Future? Gipsen afgietsels: sculptuur met een toekomst?* 8th October 2010. Academie voor Beeldende Vorming. Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Basisburo. Amsterdam; *Destroy the Copy! A Workshop on the Fate of Plaster Cast Collection*. September 24–25. 2010. Cornell University, Ithaca N.Y. (USA); *Plaster and Plaster Casts: Materiality and Practice*. Victoria and Albert Museum, London. Friday 12 and Saturday 13 March 2010; *Cast Collection Conference*, 9–11 September 2011, Edinburgh College of Art; *Gipsabguss und antike Skulpturen. Aufstellung und Ausstellung seit der Renaissance*. Tagung, 7–9. April, 2011, Berlin; *Le Moulage. Pratiques historiques et regards contemporains*. 14–15. novembre 2012, (Paris). Organisées par le musée du quai Branly et le musée des Monuments français, département patrimonial de la Cité de l'architecture et du patrimoine; *Destroy the copy! Tagung zum Thema „Zerstörung von Abguss-Sammlungen im 20. Jahrhundert“ vom 8. bis 10. Oktober 2015*, an der Freien Universität Berlin; *Casting. Ein analoger Weg ins Zeitalter der Digitalisierung?* Ein Symposium zur Gipsformerei der Staatlichen Museen zu Berlin, 26–27. November, 2015, Berlin stb.

6 AAH [Association of Art Historians] Annual Conference 2011. 31. March – 2. April, University of Warwick. Same Difference: Material Cultures of Reproduction.

is. A műtárgymásolatok történetét számos kiállítás mutatta be, legújabbban például a berlini képzőművészeti akadémián a 17. század végén alapított, változatos sorsú kollekciót.⁷ 2012 nyarán a koppenhágai Thorvaldsens Museumban nyílt meg a Rómában tevékenykedő klasszicista szobrász, Bertel Thorvaldsen több mint 600 darabból álló másolatgyűjteményét bemutató kiállítás. A berlini Humboldt-Universität Winckelmann-Institutjának szervezésében a 19. századi másolatgyűjteményeket kutató projekt⁸ részeként megindult a másolatkészítő mesterekre vonatkozó internetes adatbázis kiépítése.⁹ Az utóbbi időben számos könyv és katalógus is foglalkozott a műtárgymásolatok, illetve egyes másolatgyűjtemények történetével.¹⁰

A 19. századi hazai másolatgyűjtemények iránti érdeklődés az 1990-es évek végén Magyarországon is megélnéül. A Szépművészeti Múzeum Márványcsarnokában 1999. június 24. – 2000. április 30. között Eisler János által rendezett időszaki kiállításon 36 tárgyat mutattak be, hogy felhívják a szakértők és döntéshozók figyelmét a már csak töredékesen, szétszórva megmaradt másolatgyűjtemény megmentésének fontosságára.¹¹ A Collegium Budapest és a Szépművészeti Múzeum szervezésében 2004. október 12-én *Mire való a gipszmásolatok?* címmel rendeztek kollokviumot,¹² s néhány előadás az *Imitáció és kreáció. Másolat, replika, parafrázis a képzőművészetben a középkortól napjainkig* címmel a Magyar Képzőművészeti Egyetemen 2004. október 28–29-én rendezett tudományos konferencián is foglalkozott a műtárgymásolatok kérdésével.¹³ 2016. február 19-én az MTA BTK Művészettörténeti Intézet és a Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény (Magyar Képzőművészeti Egyetem – Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola és Kollégium) *Törékeny érték: a gipsz a 19–20. századi múzeumi és oktatási gyakorlatban* címmel rendezett tudományos konferenciát a gipszmásolatok egykori és mai szerepéről.

Az elmúlt évtizedekben fontos szemléleti változások indultak meg az 1900 előtti archív fényképek – köztük a műtárgyfényképek – értelmezésében és értékelésében

is. A korábban a „valódi” műalkotásokkal ellentétben gyakran pusztán múzeumi vagy oktatási kisegítő dokumentumnak, publikációs segédanyagként tekintett régi műtárgyfényképeket a velük foglalkozó szakemberek az utóbbi időben egyre inkább önálló esztétikai és történeti értékkel bíró, muzeális jellegű műtárgyakként kezelik, s megindult tudományos feltáráruk, rendszerezésük is.¹⁴ A londoni Courtauld Institute of Art és a Kunsthistorisches Institut in Florenz – Max Planck Institut által 2009-ben *Photo Archives and the Photographic Memory of Art History* címmel Londonban, illetve Firenzében rendezett kétrészes nemzetközi fotótörténeti konferencia résztvevői – archív épület- és műtárgyfényképeket őrző európai és amerikai gyűjtemények munkatársai – kutatásaik eredményeinek ismertetése mellett arra is választ kerestek, miként tudnak ezek az alkalmanként évszázados múltba visszatekintő analóg fényképparchívek szembenézni a jelen s még inkább a jövő digitális világának kihívásaival. Az analóg fényképpálmány megóvása, a megfelelő tárolási körülmények biztosítása mellett egyre több gyűjtemény törekszik arra, hogy értékes régi műtárgyfényképeket feldolgozza, rendszerezze és digitalizálja. A nyugat-európai intézmények közül élen jár ebben a tevékenységben a firenzei Kunsthistorisches Institut, a római Bibliotheca Hertziana, a firenzei Villa I Tatti, a londoni Courtauld Institute és a Victoria and Albert Museum, a Bildarchiv Foto Marburg stb. fényképtára, Magyarországon pedig a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára.

Könyvtünkkel ezekhez a kutatásokhoz szándékozunk egy lábjegyzettel szolgálni.

Papp Júlia

7 Schröder – Winkler-Horaček 2012.

8 *Panoramen der Antike: Gipsabgussammlungen im 19. Jahrhundert und die Transformation der Wahrnehmung antiker Kunst*. <http://www.sfb-antike.de/teilprojekte/b04-wunschwelt-antike>.

9 <http://wiki.hu-berlin.de/formatori/index.php?title=Hauptseite>.

10 Az újabbak közül például: *Il Medioevo nei calchi della Gipsoteca* 1993; Trnek – Hagen 2006; Kockel – Graepler 2006; Kiderlen 2006; Trusted 2007; Montens 2008; *Plaster Casts* 2010; Sobiech 2010; Frederiksen – Smith 2011; Weber-Unger 2011; Schreier 2012; Feigl 2012; Szemedy – Klemun – Fuchs – Blakolmer – Beid 2013; Probst 2013.

11 *Remekművek* 1999; Bulletin des Musées Hongrois des Beaux Arts (92–93) 2000. (Alteregos of Masterpieces. Old Plaster Casts.) 138.

12 http://www.colbud.hu/mult_ant/Getty-Workshops/Gipsz.htm.

13 <http://www.mke.hu/node/13363>.

14 A műtárgyfényképezés történetével foglalkozó külföldi és hazai irodalmat L. Farkas – Papp 2007, 158–164. Újabbak: Buschmann 2007; Caraffa 2009; Matyssek 2009.